

---

# APSKATI

---

<https://doi.org/10.22364/adz.57.15>

## AKADĒMISKĀ MŪŽORGANIZĀCIJA FRATERNITAS RUSTICANA SIMTGADĒ

Fr!R! F!Elmārs Pelkaus

2021. gada novembra sākumā savu 100. gadskārtu svin viena no Latvijas brīvvalsts sākumgados dibinātajām studentu organizācijām – *Fraternitas Rusticana*. Par šīs organizācijas pirmo 75 gadu darbību pārskats sniegts *Akadēmiskās Dzīves* 39. numurā<sup>1</sup>. Gandrīz katrā no šī izdevuma sekojošiem numuriem hronikas sadaļā sniegtas ziņas par *Fraternitas Rusticana* (turpmāk tekstā – Fr!R!) darbību attiecīgajā mācību gadā.

Fr!R! 75. gadskārtai veltīto rakstu šo rindīņu autors beidza ar vārdiem: “Atjaunotā Fr!R! pagaidām ir grūti pielīdzināma pirmskara Zemnieku Brālībai. Tomēr laiku maiņā par nokalstošo vērtētā ozolā kāds zars vēl spilgti un spītīgi zaļo.” Šos vārdus visnotaļ varētu attiecināt uz organizāciju arī pašlaik, kaut gan nepielūdzamais mūžības vējš atrāvis no ozola dažu labu košu lapu. Šo zaudējumu organizatoriskā izpausme ir bijusi Globālā prezidija (darbības pēdējos gados koordinēja Fr!R! aktivitātes ārpus Latvijas) funkcionēšanas izbeigšana 2009. gada pavasarī. Vienlaikus jāatzīmē, ka krietni ciešākas kļuvušas saites starp rustikāņiem Latvijā un rustikāņu kopu ASV, kas

noris ar devīzi “Kaut šķirti, tomēr nešķirami”<sup>2</sup>. Pamatojoties uz 1999. gada 17. aprīli noslēgto sadraudzības līgumu, turpina attīstīties Fr!R! draudzīgās attiecības ar akadēmiskajām vienībām, tiek pārvarēta Latvijas brīvvalsts laikam raksturīgā nepamatotā atsvešinātība no studenšu un studentu korporācijām – apliecinājums tam ir ikgadējais akadēmisko mūžorganizāciju gājiens no Latvijas Universitātes uz Rīgas Brāļu kapiem. Ir pamats domāt, ka pēc pandēmijas pierimšanas šīs attiecības uzplauks vēl krāšņāk.

Sekojošā gada filistra (G!F!) Kārļa Ulmaņa Draudzīgajam aicinājumam, Fr!R! šī gadsimta sākumā ik gadus dāvināja grāmatas skolām un bērnnunāmiem no trimdas rustikāņu sarūpētās un uz Latviju pārvestās, par Fr!R! F!Pētera Austrīņa Piemiņas bibliotēku nosauktās grāmatu krātuves rezerves fonda. 2006. gadā Fr!R! nodeva šo – vairākus tūkstošus grāmatu aptverošo – bibliotēku valsts īpašumā, glabāšanā Latvijas Valsts arhīvā. Tieši tāpat tika nodots arī lasītavas iekārtošanai paredzētais mēbeļu komplekts.

---

<sup>1</sup> Pelkaus, Elmārs (1999/2000) Akadēmiskās mūža organizācijas *Fraternitas Rusticana* 75 gadu darbība. *Akadēmiskā Dzīve*, 39, 93–96.

<sup>2</sup> Sk. informāciju par Latvijas un ASV rustikāņu tikšanos 2018. gada 6. jūlijā (*Akadēmiskā Dzīve* [2019/2020], 55, 143). Šis tikšanās organizēšanā īpaši nopelni bija Fr!R! filistram (F!) Guntim Ulmanim.



1. attēls. Ziedu nolikšana pie Fr!R! goda filistra Kārļa Ulmaņa pieminekļa Rīgā  
2013. gada 18. novembrī

Katru gadu pēc svinīgā gājiena uz Brāļu kapiem rustikāņi ir devušies pie G!F!K. Ulmaņa pieminekļa Rīgas centrā, lai godinātu visu laiku diženākā latviešu valstsvīra piemiņu.

Organizācijas pārstāvji piedalījušies K. Ulmaņa pieminekļu atklāšanā viņa dzimtajās mājās Pikšās un Valkā. 2014. gadā 15. novembrī Valkā atklātā pieminekļa tapšanā rustikāņi piedalījušies arī ar nozīmīgu naudas ziedojumu.

Šī gada 11. aprīlī Fr!R! attālināti (pandēmijas noteikto ierobežojumu dēļ) pieminēja 85. gadskārtu, kopš K. Ulmanis uzņēmies Valsts prezidenta pienākumus.

Šajā sakarā vērts pieminēt akadēmiķa Jāņa Stradiņa runu Jelgavas Latviešu biedrības 130 gadu dibināšanas sarīkojumā 2010. gada 12. jūnijā, kurā viņš teica, ka “jāatzīst gan K. Ulmaņa noteicošā, izšķirīgā loma 1918. gada 18. novembrī, viņa spēja uzņemties atbildību par jauno valsti kritiskajā brīdī – un šajā ziņā [...] viņa loma bija izšķirīgāka nekā Jānim Čakstem .. Bet kas ir vēl būtiskāk – K. Ulmanis centās latviskot Latviju,

dot latviešu valodai tās tiesības, latviešu uzņēmējiem vadošo vietu, ieviešot latvisko garu visās dzīves jomās, varbūt pat pārspilēti apkarojot vācisko, pat eiropisko. Es gribu uzsvērt, ka diez vai latviešu nācija 50 nebrīves gados būtu iespējusi saglabāt nacionālo latvisko garu, ja nebūtu bijuši K. Ulmaņa valdīšanas 6 gadi ar uzsvērto latviskumu, ja K. Ulmanis nebūtu devis lādiņu turpmākajiem nebrīves gadiem. Man liekas, pašapziņa, pašvērtības apzināšanās ir pats izšķirīgais, ko K. Ulmanis deva latviešu tautai, un tas palīdzēja tai saglabāties un palīdz arī šodien”<sup>3</sup>.

J. Stradiņš raksturo K. Ulmani kā “lepnu zengalieti ar ticību “mūžīgai Latvijai, nacionālai, daiļai, varenai””<sup>4</sup>, taču diez vai var piekrist viņa apgalvojumam, ka pieminekli Rīgā valstsvīrs attēlots kā piezemināts, piedošanu

<sup>3</sup> Stradiņš, Jānis (2010/2011). Jelgavas latviskā un eiropiskā identitāte. *Akadēmiskā Dzīve*, 47, 123.

<sup>4</sup> Turpat.

lūdzošs. Rustikāņu ieskatā, K. Ulmanim nav, par ko lūgt piedošanu – katrā ziņā ne par tiem vārdiem, kas rakstīti pieminekļa pakājē. Jā, 1934. gada 15. maija apvērsums bija pretlikumīgs – bet pretlikumīga bija arī Lielā franču revolūcija, kas lika pamatus mūsdienu modernajai Eiropai, pretlikumīga bija 1917. gada Februāra revolūcija, kas nesa brīvību Krievijas tautām (un šo iespēju Krievija neprata izmantot), tālaika likumiem neatbilstoša bija Latvijas Republikas proklamēšana 1918. gada 18. novembrī, PSRS likumiem neatbilstoša bija Latvijas valstiskuma atjaunošana 1990. gada 4. maijā. Un ar demokrātiju K. Ulmanis bija iepazinies demokrātijas citadelē ASV, kuras savulaik bija pretlikumīgi atšķēlušās no britu koloniālās impērijas.

Tā dēvētās “15. maija Latvijas” objektīvs izvērtējums nu jau gadsimta ceturksni ir pieejams lasītājiem<sup>5</sup>, mūsu organizācija to pilnībā akceptē. Jāpiebilst, ka šo rindīņu autoram, savulaik pētot dokumentus Vācijas Federālajā arhīvā (*Bundesarchiv Deutschland*), izdevās iepazīties ar hronoloģiski laikam visnenāko direktīvu par minētā perioda nomelnojošo izvērtēšanu. 1941. gada augustā tapušajā Latvijas Ģenerālapgabala pārvaldes darbiniekiem domātajā dokumentā bija uzsvērts, ka K. Ulmanis pieminams tikai kā “angļu-amerikāņu židiskās plutokrātijas balstītās kliķes” vadītājs, kurš savērnieciski sagrābis varu (nevis ieguvis to “caurspīdīgās” vēlēšanās kā nacionālsociālisti Vācijā) un novedis savu valsti līdz 1940. gada 17. jūnija katastrofai, jo visādi izvairījies sadarboties ar Reihu.

Savukārt mūsdienās diezgan bieži tiek apgalvots, ka nepretošanās okupācijai nebūtu notikusi, ja būtu pastāvējusi Saeima. Taču Lietuvā un Igaunijā parlamenti pastāvēja, bet notikumu gaita tur bija praktiski analoga. Bet 2007. gada 17. maijā – bez jebkādiem militāriem draudiem Latvijai – Saeima ratificēja robežlīgumu ar Krieviju, būtībā prettiesiski atsakoties no Abrenes un 6 Abrenes apriņķa pagastiem. Tā paša gada 29. maijā likumu par robežlīgumu bez iebildumiem parakstīja

<sup>5</sup> Klīve, V.; Karulis, K. (1995) LZS autoritārā režīma laikā (1934–1940). Zunda, A. (sast.) *Latvijas Zemnieku savienības vēsture: izcelsme, attīstība, mūsdienas*. Rīga : Preses nams, 80–104.

!Guntim Ulmanim amatā sekojošā Valsts prezidente.

Bezcerīgajā situācijā, izvairoties no veltīgas asinsizliešanas, 1940. gadā izdevās nepieļaut Latvijas armijas internēšanu un tās kadru masveida iznīcināšanu vēl pirms 1941. gada 14. jūnija. Pēc nepilnīgām ziņām, komunistiskās okupācijas pirmajā gadā apcietināti vai bez vēsts pazuduši 1086 virsnieki.<sup>6</sup> Tie bija ārkārtīgi smagi, taču ne katastrofāli zaudējumi. Bet pēc kara sākuma 1941. gada jūnija beigās un jūlija sākumā Latvijas armijas bijušie karavīri, bijušie aizsargu organizācijas dalībnieki un citi savas valsts patrioti pārņēma varu Rīgas priekšpilsētās: Bolderājā, Daugavgrīvā, Buļļos, Mīlgrāvī un Jaunciemā, sešās apriņķa pilsētās (Cēsis, Jelgavā, Talsos, Valkā, Valmierā un Ventspilī), trīspadsmit mazpilsētās (Ainažos, Alūksnē, Apē, Kandavā, Limbažos, Ogrē, Salacgrīvā, Saldū, Siguldā, Slokā, Smiltēnē, Strenčos un Valdemārpilī) un daudzos pagastos.<sup>7</sup> Tā tika kļiedēts mīts par Latvijas labprātīgo pievienošanos PSRS – un tas bija nesalīdzināmi efektīvāk nekā verbāls protests pret okupāciju 1940. gada jūnijā, jo tālaika Eiropas politiskajā situācijā šāds protests tikpat paliktu pasaules valstu neievērots.

Svarīgi piebilst, ka cīņā par Latvijas valsts *de iure* pastāvēšanas turpināšanos izcili nozīmīgas bija ārkārtējās pilnvaras, ko K. Ulmaņa vadītā valdība 1940. gada 17. maijā piešķīra sūtnim Lielbritānijā Kārlim Zariņam. Tādējādi Latvijas diplomātiskais dienests pēc okupācijas saglabājās kā vienīgais likumīgais Latvijas Republikas valsts varas pārstāvis un tās viedokļu paudējs, iespēju robežās pārstāvēt Latvijas pilsoņu intereses ārvalstīs.<sup>8</sup>

K. Ulmanim pārmet pēdējā rādiurumā teiktos vārdus “Es palieku savā vietā, jūs palieciet savās!”. Viņam pārmet kolaborāciju Baigā

<sup>6</sup> Jēkabsons, Ēriks; Ščerbinskis, Valters (sast.); Latvijas Valsts vēstures arhīvs (1998) *Latvijas armijas augstākie virsnieki 1918–1940: Biogrāfiskā vārdnīca*. Rīga : Nordik, 43.

<sup>7</sup> Pelkaus, Elmārs (2004) *Cīņa un cerība: Partizāni Latvijā 1941. gada vasarā*. Rīga : N.I.M.S.

<sup>8</sup> Sarkanis, Alberts (sast.) (1999) *Dokumenti par Latvijas valsts starptautisko atzīšanu, neatkarības atjaunošanu un diplomātiskajiem sakariem 1918–1998*. Rīga : Nordik, 131–135.



2. attēls. Fr!R! komeršs 2014. gada jūnijā un E. Veidenbauma memoriālā muzeja apmeklējums Kalāčos



3. attēls. Fr!R! Dāmu komiteja 2018. gada novembrī

gaida jūnijā un jūlijā. Nu jau mūžības ceļos aizgājušais Fr!R! F!Aivars Berķis šajā sakarā rakstīja: “Pārmetumus, ko adresējam Kārlim Ulmanim, ar tādām pašām tiesībām varam adresēt visiem, kas ar savu darbu kalpoja padomju varai .. Manuprāt prezidenta vārdi [..]

bija pavēle palikt un censties saglabāt Latviju tādā veidā, kādā katram tas iespējams. Cīnīties ar ieročiem rokās, kā to vēl daudzus gadus pēc kara darīja gandrīz 20 tūkstoši nacionālo partizānu. Pretoties spītējot, kā to darīja Gunārs Astra, Lidija Doroņina-Lasmane, Bronislava



4. attēls. Fr!R! literārais vakars kopā ar akadēmisko vienību *Latvieta*

Martuževa, Knuts Skujenieks, Ints Cālītis un vēl simti citu Gulaga noietnēs. Bet arī pretoties, izliekoties piekritam, bet cenšoties strādāt Latvijas un latviešu labā. Vismaz izdzīvot, saglabājot sapni par neatkarīgās Latvijas atdzimšanu un iedēstot šo sapni savu bērnu un mazbērnu sirdīs.”<sup>9</sup>

Fr!R! allaž bijusi nacionāli konservatīva organizācija, tāda tā ir arī savas simtgades priekšvakarā. Mēs augsti vērtējam Latvijas līdzdalību Eiropas Savienībā un NATO – šo integrācijas mērogu grūti pat salīdzināt ar vārgajiem reģionālās integrācijas projektiem pirmajā Latvijas brīvvalsts laikā. Savā darbībā mēs rikojamies

saskaņā ar Rietumu civilizācijas vērtībām, strikti nosodot gan hitlerisko nacionālsociālismu pagātnē, gan totalitāro komunismu, kas aizvien vēl valda Kubā, Vjetnamā, Laosā un Ķīnas kontinentālajā daļā. Taču mēs nesamierināsimies arī ar ultraliberālu globalizāciju, totālu komunitārisma aizstāšanu ar individuālismu,<sup>10</sup> – un pašreizējā pandēmijas krīze tikai stiprina mūsu pārliecību, mudina smelt spēkus mūsu nācijas un visa Latvijas pilsoņu kopuma (Latvijas tautas) kopējā veikumā.

Un mēs ticam, ka mūžu mūžos skanēs lepna dziesma brīvai Latvijai.

<sup>9</sup> Berķis, Aivars; Hānbergs, Ēriks (2017). *Ne tikai važas vilcēji: Latvijas Zemnieku savienībai 100: 1917–2017*. Rīga : Lauku Avīze, 95.

<sup>10</sup> Sk. Pabriks, Artis (2009) Atbildība par brīvību. *Akadēmiskā Dzīve*, 46, 38–41.